

گفتوگویی با دکتر حسین ارزانی

استاد گروه احیا مناطق خشک و کوهستانی دانشگاه تهران

تهیه و تنظیم: محمد مهدی پور حنیفه
دانشجوی کارشناسی مهندسی طبیعت دانشگاه تهران

بله. برادرم در همین دانشگاه در رشته‌ی باغبانی تحصیل می‌کرد، بنابراین با شناخت این رشته را انتخاب کردم ولی زمان دانشجویی بنده با انقلاب فرهنگی مصادف شد، پس از آن یک رشته واحد به نام جنگل، مرتع و آبخیزداری به وجود آمد که من گرایش مرتع را انتخاب کردم و تقریباً حدود ۲۰۰ واحد را در نظام قدیم آن زمان گذراندم و برای کارورزی به گرگان رفتم، همچنین برای پروژه‌ی کارشناسی نیز به گردنه‌ی خوش ییلاق رفتم و از نظر عملی نیز آموزش‌های لازم را دیدم. **تعریف شما از مرتع بعد از سال‌ها مطالعه در این رابطه به چه نحوی است؟**

اگر بخواهیم به‌نحوی عامیانه، مرتع را تعریف کنیم؛ به هر منطقه‌ای که پوشش

از سوابق فعالیت‌های علمی و پژوهشی خودتان بگویید.

در ابتدا لازم است که هفته‌ی منابع طبیعی را به همگی تبریک عرض کنم، چه محققین حوزه منابع طبیعی، چه مسئولین و چه دانشگاهیان و دانشجویان که در زمینه‌ی منابع طبیعی فعالیت دارند. بنده حسین ارزانی، استاد گروه احیا مناطق خشک و کوهستانی دانشگاه تهران هستم. اکنون اواخر خدمتم را سپری می‌کنم و تمام مدارج علمی را طی کرده‌ام. همچنین تمامی مسئولیت‌های اجرایی مربوطه را چه در سازمان جنگل‌ها و مراتع و چه در موسسه جنگل و مرتع و چه در دانشگاه‌های تهران و تربیت مدرس را تجربه کرده‌ام. **آیا از ابتدا هدف شما تحصیل و فعالیت در حوزه منابع طبیعی و مرتعداری بود؟**

طبیعی داشته باشد، مرتع گفته می‌شود. البته با این شرط که این پوشش طبیعی برای چرای دام مناسب باشد. دانش بومی نشان می‌دهد که همه‌ی مرتعداران ایران علاقه دارند در مراتع چرای دام صورت بگیرد. همچنین اگر قرار بر استفاده‌های دیگر از مرتع باشد، این فعالیت‌ها باید در کنار چرای دام صورت گیرند. در اصل مسئله چرای دام در مرتع بایستی در اولویت باشد. **شرایط کنونی مراتع ایران را به چه صورت می‌بینید.**

در کشور ما به دلیل وسعت زیاد، مراتع متفاوتی از نظر وضعیت داریم. به‌طور کلی در کشور، مراتع به سه صورت خوب، متوسط و فقیر دیده می‌شوند. برای مثال؛ در لرستان مراتعی وجود دارند که هم از نظر تولید و هم از نظر پوشش گیاهی بسیار غنی می‌باشند.

بنده در جوانی و پس از فارغ‌التحصیلی در وزارت جهاد و سازندگی فعالیت می‌کردم و به‌عنوان ماموریت تلاش می‌کردم سه قرق اجرا شود، یکی در آشتی لرستان، یکی در سمیرم اصفهان و دیگری در نیر یزد. مردم آشتی پس از انجام قرق و مشاهده‌ی اثرات

آن شگفت‌زده شده بودند که مراتع آن منطقه چنین پتانسیلی داشته است. ولی در یزد و مناطق خشک این تغییرات بسیار تدریجی است و این نشان می‌دهد که ما باید در مناطق خشک به گونه‌ای مدیریت انجام دهیم تا تخریب به حداقل برسد ولی در مناطق مرطوب‌تر مدیریت آسان‌تر است. **دلایل اصلی تخریب مراتع و راهکارهای شما برای جلوگیری از ادامه‌ی تخریب‌ها به چه صورت است؟**

برای این موضوع دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. بعضی افراد اعتقاد دارند در حال حاضر در همه‌ی مراتع دام وجود ندارد. در صورتی که آمار کشور نشان می‌دهد که چرای مفرط یکی از مشکلات اصلی مرتعداری است. در مناطق نیمه‌مرطوب و مناطق نیمه استپی **شخم مراتع** یکی از معضلات مهم است. در نتیجه این موضوعات نشان می‌دهد، هرکدام از مراتع را باید نسبت به وضعیت همان منطقه سنجید. به‌عنوان مثال، ما هم در طبس مرتع داریم هم در نور مازندران. ما اگر مدیریت مناسب با ویژگی‌های هر منطقه را اجرا کنیم می‌توانیم در هرکدام از مراتع

مذکور، وضعیت مناسبی داشته باشیم. ولی به‌طور کلی دلایل تخریب در مناطق خشک (مانند طبس) چرای مفرط است؛ ولی در مناطق مرطوب‌تر مانند نور مازندران علاوه بر چرای مفرط می‌توان دلایل دیگری نیز یافت. **مهم‌ترین معضل حال حاضر منابع طبیعی چیست و از نظر شما راهکار مناسب برای رفع این معضل چگونه است؟**

جمعیت دنیا در حال افزایش است و این موضوع طبیعی است. هرچه که قوانین سخت‌تر شوند، جمعیت به غذا احتیاج دارد، پس در اولین قدم باید **مدیریت جمعیت** صورت گیرد، زیرا وقتی جمعیت مردم افزایش یابد امنیت غذایی از حفظ محیط‌زیست و یا تولید

علوفه اهمیت بیشتری پیدا می‌کند و به این شکل سطح مراتع دنیا به شدت کاهش می‌یابد در نتیجه تنها مناطقی برای مرتع در نظر گرفته می‌شوند که از نظر کشاورزی شرایط مناسبی ندارند. پس باید تعادلی بین منابع طبیعی هر کشور و جمعیت آن وجود داشته باشد. **اگر بخواهید یکی از مهم‌ترین مشکلات مراتع ایران را معرفی کنید، به چه موردی اشاره می‌کنید؟ به نظر شما برای مدیریت این مشکلات چه فعالیت‌هایی مناسب است؟**

مشکلی که مرتعداری در کشور داشته است، این نکته است که کارشناسان مراتع فقط به گیاهان فکر

می‌کنند، در حالی که باید به مردم هم توجه شود. در نتیجه بایستی هم مسائل اکولوژیک بررسی شوند و هم مسائل اجتماعی - اقتصادی مورد توجه قرار گیرند. مثلاً؛ مطابق آخرین آمار قریب به یک میلیون خانوار در مرتع حضور دارند و باید برای آن‌ها منبع درآمد وجود داشته باشد تا بتوانند همچنان در مراتع حضور فعال داشته باشند.

یکی از مشکلات کشورهای کمتر توسعه یافته این هست که سطح زیادی از مراتع به مردم محلی نمی‌رسد، پس باید به مردم راه‌های جایگزینی، برای کسب درآمد مناسب را آموزش داد.

نقش مراتع در منابع طبیعی ایران به چه صورت است؟

حفاظت آب و خاک و تلطیف هوا از مهم‌ترین تاثیرات مراتع در منابع طبیعی ایران است. برای مثال در شهر تهران حوضه‌ی چند سد را مراتع در برگرفته‌اند و به نوعی آب مورد استفاده در شهر تهران به وسیله‌ی این مراتع تامین می‌شود، در نتیجه لازم است که شهرداران کلانشهرها با مرتعداران همکاری‌های لازم را داشته باشند تا آن‌ها

با کاهش تعداد دام‌های خود باعث حفظ هرچه بهتر مراتع در حوضه‌های آبخیز این‌چنینی شوند.

به چند نمونه از دستاوردهای علمی و پژوهشی گروه احیا در حوزه مرتعداری در سال‌های اخیر می‌توانید اشاره کنید؟

بنده از گرایش‌های دیگر اطلاعی ندارم و حتما هر کدام از همکاران برای خود دستاوردهایی کسب کرده‌اند ولی بنده بر روی چند مورد تمرکز کرده‌ام؛ اولین مورد ارتباط اقلیم و مرتع و تاثیر تغییر اقلیم بر مرتعداری و چگونگی پیش‌بینی این تغییرات است، دومین مورد افزایش درآمد مردم از طریق مراتع است. برای مثال، دلیل تحقیقات بنده در موضوع استفاده چندمنظوره، افزایش درآمد مرتعداران بود. همچنین فعالیت‌هایی در زمینه سامان‌عرفی داشتم، تا هم زندگی مردم ارتقا یابد و هم پوشش گیاهی و خاک حفظ گردد.

اهمیت و نقش مراتع در زمینه‌های اقتصادی و فرهنگی کشور به چه صورت است؟

به نظر بنده حفظ مراتع پیش شرط

فعالیت در بخش‌های اقتصادی کشور است. برای مثال، ما نمی‌توانیم بدون حفظ مراتع صنعت خودروسازی داشته باشیم؛ اگر مراتع حفظ نشوند ممکن است برائز بارندگی سیل کارخانه‌های خودروسازی را نابود کند. در نتیجه ما باید با حفظ مراتع زمینه را برای فعالیت بخش‌های اقتصادی فراهم کنیم و روزی ممکن است بخش‌های اقتصادی برای حفظ فعالیت‌های خود به حفظ مراتع بپردازند.

در بخش فرهنگ‌سازی برای حفظ و احیای مراتع چه ایراداتی وارد است؟

مشکلی که مرتعداری در کشور ما و شاید در تمام دنیا دارند، این است که کارشناسان تنها به پوشش گیاهی فکر می‌کنند، در حالی که مردم مستقر در مراتع نیز باید بتوانند زندگی خودشان را بچرخانند.

پس ما باید در کنار مسائل اکولوژیکی به مسائل اقتصادی-اجتماعی نیز توجه کنیم و اگر در یکی از این زمینه‌ها کم‌کاری صورت گیرد متأسفانه امکان مدیریت صحیح وجود نخواهد داشت.

مثلاً گفته می‌شود که در ایران بیش

از ۹۰۰ هزار خانوار ارتباط مستقیمی با مراتع دارند، پس باید زندگی این ۹۰۰ هزار خانوار مورد ارزیابی قرار گیرد و مقدار مرتعی که آنها نیاز دارند محاسبه گردد، تا بتوانند درآمدهای خودشان را تامین کنند. مشکلی که در کشورهای کمتر توسعه یافته وجود دارد، این است که سهم هر خانوار از مرتع، آنچنان زیاد نیست. پس ما باید منابع درآمد دیگری علاوه بر دامداری برای آن خانوارها ایجاد کنیم تا به حفاظت از مرتع بپردازند.

از نظر شما مهم‌ترین بحث اقتصادی در مرتع چیست؟

یکی از مهم‌ترین مباحث اقتصادی مراتع دامداری است. علاوه بر آن ما باید مرتعداری را ارزان کنیم، همچنین بایستی برای نسل جدید جذابیت‌هایی را در مرتعداری ایجاد کنیم.

اشتغال‌سبز و توسعه‌ی پایدار در بخش مرتع به چه صورت است؟

در کشورهای توسعه یافته به دلیل اینکه کسی از مراتع به عنوان محل مصرف استفاده نمی‌کند، بنابراین فقط به محیط‌زیست توجه می‌شود؛ اما در ایران،

باید هم به محیط‌زیست فکر شود و هم باید **مرتعداری تجاری** شود. یعنی کسانی که در مراتع فعالیت می‌کنند باید بتوانند نیازهای مالی خود را تامین کنند. در نتیجه کارشناسان ما در مقابل کارشناسان دیگر کشورها معضله‌های بیشتری را باید زیر نظر داشته‌باشند و مدل‌هایی ارائه دهند که در کنار حفاظت از مراتع، وضعیت معیشت مردم نیز ارتقا یابد.

اگر امکان‌ش هست از دوران دانشجویی خودتان خاطره‌ای بیان کنید.

بنده یک زمانی برای تحصیل در مقطع دکتری به استرالیا رفته‌بودم و فکر می‌کردم می‌توانم هر زمان که علاقه داشتم، پس از اتمام تحصیلاتم به استرالیا برگردم و آنجا فعالیت کنم. ولی بعد از گذشت تمام این سال‌ها دیگر نتوانستم برگردم. پس باید همه به این موضوع توجه کنند که در چندسالی که به‌عنوان دانشجو در دانشگاهی حضور دارند، از تمام پتانسیل‌های موجود در آن دانشگاه استفاده کنند.

وظایف دانشجویان مهندسی طبیعت در حوزه مرتع از نظر شما به چه نحوی

است؟

بنده فکر می‌کنم دانشجویان باید بیشتر و بهتر درس بخوانند و در کنار آن با اساتید خود ارتباط بیشتری داشته‌باشند. در حال حاضر این ارتباط به شدت کاهش یافته است.

طبیعتاً دانشجویان پس از فارغ‌التحصیلی وارد جامعه خواهند شد و باید به‌عنوان کارشناس وارد جامعه گردند. در نتیجه اساتید می‌توانند با تجارب خود به دانشجویان کمک کنند تا در آینده فعالیت بهتری داشته‌باشند. ضمن اینکه باید همه‌ی واحدهای عملی خود را به خوبی پشت‌سر بگذارند، تا با تسلط کامل بر درس‌های خود بتوانند در جامعه به اشتغال بپردازند.

به نظر شما دلیل عدم تمایل دانشجویان به فعالیت در حوزه منابع طبیعی چیست؟

بنده فکر می‌کنم که باید هر دوره‌ای را نسبت به خودش سنجید و متناسب با پیشرفت‌های تکنولوژیک، علوم نیز توسعه پیدا می‌کنند، به‌عنوان مثال، یک زمان مردم برای حفاظت از مراتع از سیم خاردار

استفاده می‌کردند ولی در حال حاضر از حصار مجازی استفاده می‌شود، یعنی حصار وجود دارد ولی سیمی کشیده نمی‌شود. پس باید جذابیت‌ها افزایش یابند تا جوانان جذب شوند. بنابر گزارشی که در استان مرکزی تهیه شده است، ۹۹ درصد از فرزندان مرتعداران تمایلی به فعالیت در حوزه‌ی کاری پدرانشان ندارند.

توصیه‌ی شما به دانشجویان....

یکی اینکه با پدر و مادرشان ارتباط بیشتری داشته‌باشند و از تجارب آن‌ها استفاده کنند و همه چیز را خودشان تجربه نکنند. دوم اینکه ارتباطشان را با اساتید بیشتر کنند و سوم اینکه این دوره‌ای که در آن قرار گرفته‌اند را جدی‌تر بگیرند و سعی کنند علاوه بر درس‌های خود به دنبال مهارت‌آموزی بروند.

